

LUDWIK MERESTA, TADEUSZ MERESTA, JERZY BURDZIŃSKI, PIOTR CHMURZYŃSKI

Leczenie mastitis u bydła ekstraktem propolisu

Instytut Weterynarii, Al. Partyzantów 57, 24-100 Puławy

Problem chorób wymion u bydła występuje we wszystkich krajach, w których produkcja mleka stanowi liczącą się udział w ogólnej produkcji rolniczej. Zapalenia wymion rzutują bowiem na jakość i ilość produkowanego mleka. Występowanie natomiast *mastitis* w formie bezobjawowej u bydła rzeźnego wpływa dodatkowo na stan sanitarny tusz mięsnych otrzymywanych z tych zwierząt (13, 24).

Obecnie badania dotyczące *mastitis* zmierzają w kierunku głębszego poznawania zjawisk odpornościowych w samym wymieniu (22), roli drobnoustrojów w patogeniezie tego schorzenia (18), różnych metod leczenia (2, 4, 27) jak i poszukiwania nowych preparatów leczniczych. Przemysł farmaceutyczny dostarcza na rynki wciąż nowe antybiotyki lub ich kombinacje, a mimo to zapalenia wymion stanowią poważny problem w lecznictwie weterynaryjnym. Dla zaradzenia tym trudnościom poszukuje się również naturalnych substancji biologicznie czynnych nie będących antybiotykami.

Z piśmiennictwa wiadomo, że propolis odznacza się właściwościami przeciwbakteryjnymi (1, 11, 14, 15, 21) wobec różnych gatunków drobnoustrojów, w tym także i tych które mogą wywołać zapalenia wymion u bydła. Również badania własne *in vitro* (16) wykazały wrażliwość drobnoustrojów wywołujących *mastitis* u bydła na ekstrakt propolisu. W dostępnym piśmiennictwie brak jest dotychczas prac na temat prób leczenia *mastitis* przy pomocy ekstraktu propolisu. Dlatego też autorzy podjęli próby leczenia ostrych stanów zapalnych wymienia w warunkach terenowych za pomocą ekstraktu propolisu przygotowanego według własnej metody.

Materiał i metody

Do leczenia zapaleń wymion, jak i wstępnych prób na zwierzętach doświadczalnych, używano ekstraktu propolisu standaryzowanego wg metody opisanej w pracy poprzedniej (15), o aktywności biologicznej, której wartość MIC (najmniejsze stężenie hamujące) wynosiła od 100 do 130 $\mu\text{g/ml}$, a wartość MBC (najmniejsze stężenie bakteriobójcze (od 130 do 210 $\mu\text{g/ml}$ wobec standardowego szczepu gronkowca złocistego 209 P (Oxford). Czysty substrat propolisu rozpuszczony w alkoholach wielowodorotlenowych stanowił gotowy preparat do leczenia.

Badania wstępne na zwierzętach doświadczalnych (króliki, myszy i prosięta) miały wyjaśnić, czy ekstrakt propolisu podawany podskórnie, domięśniowo, dożylnie i dootrzewno nie powoduje podrażnienia tkanek lub narządów. Wszystkim zwierzętom doświadczalnym podawano 3-krotnie w odstępach 2-dniowych ekstrakt propolisu w dawce LD 50, tj. po 2050 mg/kg (8) masy ciała. Króliki otrzymywały preparat dożylnie, podskórnie i domięśniowo, myszy dootrzewno, podskórnie i domięśniowo, a prosięta podskórnie i domięśniowo. W każdej grupie było po 5 zwierząt.

Leczone krowy pochodziły ze zgłoszeń ostrych przypadków zapaleń wymion w rejonie działania PZLZ Kurów (woj. lubelskie) oraz rejonu działania Ośrodka Zwalczenia Niepłodności i Chorób Wymienia w Kutnie (woj. płockie). Przed podaniem pierwszej dawki preparatu, pobierano wydzielinę zapalną wymienia do badań mikrobiologicznych. Z kolei starano się całkowicie opróżnić wymię z wydzieliny zapalnej. Następnie do 20 ml strzykawki „Record” pobierano 2 ml preparatu i dopełniano do 20 ml wodą destylowaną *ex tempore*. Zawiesinę mieszano przez kilkakrotne zakolysanie strzykawką i wprowadzano poprzez konus strzykawki (bez użycia igły). Preparat wprowadzano do wymienia w odstępach 12-godzinnych, aż do ustąpienia objawów klinicznych zapalenia i pojawienia się normalnego mleka ocenianego organoleptycznie. W ciągu 5–10 dni po leczeniu od wyleczonych krow pobrano mleko do kontrolnych badań laboratoryjnych, w celu potwierdzenia lub wykluczenia czynnika chorobotwórczego w wymieniu. Każda leczona krowa posiadała kartę kliniczną, zawierającą takie dane jak: wiek, rasa, kolejna laktacja, okres zachowania po ostatnim porodzie, stan kliniczny narządu rodowego, wyszczególnienie ówiatek objętych procesem chorobowym, liczba infuzji dostrzykowych, stan sanitarny obory i sposób żywienia. Ponadto odnotowywano, czy jest to pierwsze lub dalsze zachorowanie. Po leczeniu utrzymywano 5-dniowy okres karencji dostawy mleka do zakładów mleczarskich.

Badanie mikrobiologiczne wydzieliny zapalnej, jak i mleka przeprowadzane było w ZHW Lublin i Weterynaryjnym Laboratorium Diagnostycznym w Kutnie. Izolowane szczepy z wydzieliny zapalnej diagnozowano wg zasad określonych Instrukcją Ministerstwa Rolnictwa Departamentu Weterynarii Nr 48/WET. Sp II-640/8/78 z dnia 22 września 1978 r., w sprawie rutynowego rozpoznawania drobnoustrojów patogennych dla gruczołu mlekowego krow. Wyizolowane szczepy były również kontrolowane na antybiotykooporność wobec penicyliny streptomycyny, erytromycyny, tetracyliny, oksytetracyliny i neomycyny.

Wyniki i omówienie

Obserwacje kliniczne zwierząt doświadczalnych wykazały, iż apetyt i łaknienie w ciągu trwania doświadczenia były zachowane, nie stwierdzono też wzrostu temperatury ciała u królików i prosiąt (u myszy nie badano). W piątym dniu po ostatniej infekcji myszy usypiano i przeprowadzono badanie sekcyjne.

U myszy nie stwierdzono widocznych zmian anatomo-patologicznych zarówno w narządach mięsnych, jamie otrzewnowej, jak i tkance podskórnej i mięśniowej. U 2 królików przy dożylnym podawaniu ekstraktu na skutek przedostania się preparatu poza żyłę w miejscu wkłucia wystąpiła martwica naskórka, która w ciągu 4–5 dni uległa samowyleczeniu. Preparat nie spowodował zapalenia tkanki okołonaczyniowej.

U prosiąt w 12 dni po ostatniej iniekcji propolisu przeprowadzono próby alergiczne. Na 5 warchlakach przeprowadzono próbę naskórną przez skaryfikowanie skóry igłą górnej powierzchni małżowiny usznej na powierzchni

3×4 cm i posmarowanie macierzystym ekstraktem propolisu. Pozostałym zaś 5 warchlakom wprowadzono śródskórną na zewnętrznej stronie małżowiny usznej po 0,2 ml macierzystego roztworu ekstraktu propolisu. Wyniki odczytywano po 15 minutach oraz po 12, 24 i 48 godzinach. Nie obserwowano jakichkolwiek odczynów skórnych.

Po tych doświadczeniach ekstrakt propolisu podano dowymieniowo 5 krowom będącym w okresie laktacji bez objawów zapalenia wymienia, 6-krotnie w odstępach 12-godzinnych. Ponieważ u krow tych nie obserwowano objawów podrażnienia mięszu gruczołu mlekowego, dopiero wówczas podjęto leczenie przypadków terenowych.

Ogółem na 146 leczonych krow z ostrymi stanami zapalnymi wymienia (tab. 1), od 123 pobrano mleko do badań mikrobiologicznych. W 46 przypadkach *mastitis* wystąpiło na tle *Staphylococcus*, co stanowiło 37,3%, a w 32 przypadkach na tle drobnoustrojów z grupy *Streptococcus*, co stanowiło 26,0%. *E. coli* wyizolowano w 20 przypadkach, tj. 16%, a *Candida albicans* od 10 krow, co stanowiło 3,1% ogółu leczonych. Tylko u 3-krow stwierdzono zakażenie mieszane na tle *Staphylococcus* i *E. coli* (2% przypadków).

Wyizolowane z wydzieliny chorych wymion szczepy bakteryjne gronkowców, paciorkowców i pałeczek okrężnicy wykazały oporność wobec antybiotyków. Na 16 wyizolowanych szczepów gronkowcowych opornych na działanie penicyliny było 8, streptomycyny 4, erytromycyny 3, detreomycyny 1, oksytetracyliny 5 i neomycyny 3. Spośród 17 szczepów paciorkowców po 5 okazało się opornych na penicylinę, streptomycynę i erytromycynę, 4 na oksytetracylinę, a po 2 na detreomycynę i neomycynę. Na 14 szczepów *E. coli* 8 było erytromycynopornych, po 5 penicylino- i streptomycy-

noopornych, po 4 detreomycyno- i oksytetracynoopornych oraz 2 neomycynopornych.

Na 146 krow z objawami ostrego stanu zapalenia wymienia wyleczono całkowicie przy pomocy ekstraktu propolisu 125, co stanowiło 86,6% (grupa a). Dwanaście krow (grupa b) zakwalifikowanych jako „poprawa” stanowiły zwierzęta, u których na skutek przedłużania się okresu leczenia, na prośbę właścicieli podano inne dostępne preparaty, doprowadzając do powolnego wyleczenia. Natomiast grupa c zakwalifikowana jako „brak efektów leczenia” dotyczyła starych krow, często w przeszłości zapadających wielokrotnie na zapalenie wymion, które właściciele przekazali do uboju w wyniku własnych decyzji.

Zachorowania na tle gronkowcowym (46 krow) wyleczono w 91,3% przypadków (42 krowy). Przypadki na tle zakażeń paciorkowcami (32 krowy) wyleczono w 84,3% (27 sztuk). Spośród 20 krow z objawami zapalenia wymienia na tle pałeczki okrężnicy wyleczono 17, co stanowiło 85% przypadków. Na szczególną uwagę zasługuje grupa 10 krow, u których zapalenie gruczołu mlekowego wystąpiło na tle *Candida albicans*; zostały one wszystkie wyleczone. U krow, u których proces chorobowy występował na tle *Candida albicans* pierwotna wydajność mleczna powróciła do normy z okresu przed zachorowaniem. W trakcie leczenia nie stwierdzono uczuleń na ekstrakt propolisu. Zejście kliniczne procesu zapalnego ustępowało stopniowo, ale w przypadku zakażeń gronkowcowych bardzo często 2 lub 3-krotne podawanie preparatu likwidowało już całkowicie proces chorobowy. Preparat wprowadzano do poszczególnych płatów wymienia w ilości od 2 do 22—24 razy w zależności od klinicznego przebiegu procesu chorobowego. Najdłużej trwało leczenie zapaleń wymion na tle *Candida albicans* i *E. coli*. Przeciętna liczba wlewów

Tab. 1. Wyniki leczenia ekstraktem propolisu ostrego stanu *mastitis* u krow

Czynnik przyczynowy <i>mastitis</i>	Liczba leczonych krow	Wyniki leczenia			Antybiotykooporność wyizolowanych szczepów z mleka chorych krow							
		a	b	c	liczba badanych szczepów	penicyliny	streptomycyny	erytromycyny	detreomycyny	oksytetracyliny	neomycyny	
<i>Staphylococcus</i>	46	42	2	2	16	8	4	3	1	5	3	
<i>Streptococcus</i>	32	27	2	3	17	5	5	5	2	4	2	
<i>E. coli</i>	20	17	2	1	14	5	5	8	4	4	2	
<i>Staph. i E. coli</i>	3	1		2								
<i>Candida albicans</i>	10	10										
Nie ustalono	12	8	3	1								
Nie badano	23	20	3									
Razem	146	125	12	9	47	18	14	16	7	13	7	

Objaśnienia: a — wyleczone, b — poprawa, c — brak efektów leczenia.

Tab. 2. Przyczyny i częstotliwość występowania zapaleń w poszczególnych ćwiartkach wymienia

Liczba krów	Proces dotyczył ćwiartki				Wyniki leczenia			Wyzolowano w wyniku badań laboratoryjnych					Nie badano mleka laboratoryjnie	
	A	B	C	D	a	b	c	Staphylococcus	Streptococcus	E. coli	Staphylococcus E. coli	Canidida albicans		Nie ustalono
91	+	+	+	+	83	4	4	34	23	17	1	10	2	4
3	+	+	+		3				1				2	
5	+	+			2	1	2	2	1					2
6	+				2			3		2	1			
2		+			2			2					1	
4		+	+	+	2			1	2					2
1			+		2								1	
7			+	+	7	1							3	4
1			+	+			1				1			
1	+		+		2				2					
2	+		+		1					1				
1	+		+		2								3	
5	+		+		2	2	1		2					
16		+		+	14	2		4	1					11
Razem	446	413	423	411	423	12	9	46	32	20	3	10	12	23

Objaśnienia: + – występowanie procesu zapalnego, A – prawa przednia, B – prawa tylna, C – lewa przednia, D – lewa tylna, a – wyleczone, b – poprawa, c – brak efektów leczenia.

dowymieniowych w przedstawionej grupie krów wynosiła 4 i 1/2 na zwierzę.

Zadowolające wyniki leczenia *mastitis* ekstraktem propolisu potwierdzały w praktyce klinicznej właściwości przeciwbakteryjne tej substancji (14, 16, 21), a także stymulacyjne (1, 3, 7, 8, 12, 19, 23, 25), miejscowo znieczulające (5, 6, 9, 20, 26) i przeciwzapalne (17). Zastosowanie standaryzowanego ekstraktu propolisu o znanej wartości MIC i MBC wobec wzorcowego gronkowca 209 P (Oxford), pozwoliło na ustalenie dawki leczniczej preparatu. W dostępnym piśmiennictwie brak jest dotychczas danych, w których autorzy, stosując propolis dla celów terapeutycznych, podawali parametry jego aktywności. Propolis dzięki posiadaniu właściwości bakteriostatycznych i bakteriobójczych może być uważany za swego rodzaju naturalny antybiotyk, tym bardziej cenny, że działa na drobnoustroje antybiotykoodporne (tab. 1).

Przy powtórnych pobieraniu prób mleka do badań laboratoryjnych po leczeniu, w 5 dni po odstawieniu preparatu stwierdzono, że mleko dostarczane do zakładów mleczarskich spełniało wymogi sanitarne i technologiczne dla przetwórstwa. W trakcie leczenia przedstawionej grupy krów nie było przypadków tzw. zamamczenia poszczególnych ćwiartek wymienia, a pierwotna wydajność udojowa krów powracała do stanu przed zachorowaniem.

Analizując wszystkie aspekty *mastitis* tej grupy krów należy dodać, iż na 146 leczonych zwierząt proces chorobowy wystąpił w 470 ćwiartkach wymienia (tab. 2), co stanowiło 80,4% wszystkich płatów wymion. U 91 krów (61,6%) proces chorobowy dotyczył całego wymienia, z czego wyleczone zostały 83 krowy (91,1%). Częstotliwość występowania procesu

chorobowego była najwyższa w prawych i lewych tylnych ćwiartkach (po 123 krowy), nieco niższa w prawych przednich (113 przypadków) i w lewych przednich (111 przypadków). Ujemne wyniki badań kontrolnych mleka po wyleczeniu uzyskano od wszystkich wyleczonych 125 krów.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonych badań można wysnuć następujące wnioski.

1. Ekstrakt propolisu jest dobrym preparatem w leczeniu ostrego zapalenia wymienia u krów na tle zakażeń gronkowcowych, paciorkowcowych, pałeczki okrężnicy i drożdży.

2. Ekstrakt propolisu jest również skutecznym preparatem w leczeniu zapaleń wymion na tle zakażeń drobnoustrojami antybiotykoodpornymi.

Piśmiennictwo

1. Aleksandrowicz J.S., Danitov L.V.: Pchelovodstvo 6, 28, 1974.
2. Anderson J.C.: Vet. Rec. 114, 138, 1984.
3. Budarkowa E.L.: Apicult. Abstr. 21, 161, 1974.
4. Burgat Sacaze V., Petit Cl.: Recl. Med. Vet. 159, 561, 1983.
5. Cakov C.: Farmacija (Sofia) 23, 38, 1973.
6. Furowicz A., Hlewicz L., Stojko A., Szaflarska-Stojko E.: Życie wet. 43, 172, 1965.
7. Güttner J., Veckenstedt A., Heinecke H., Pusztai R.: Acta virol. 26, 143, 1982.
8. Hrycenko V.J., Tichonov O.J., Priakin O.R.: Farm., Kijów 32, 92, 1977.
9. Hlewicz J., Stojko A., Szaflarska-Stojko E., Zolewska W.: Przel. stomatol. 3, 117, 1965.
10. Kamiński M., Scheller S., Nolewajka E.: Arzneimittel Forsch. 27, 1962, 1977.
11. Kepcija O., Dimitrijevic M., Stojanovic N.: Acta Vet. (Belgrad), 31, 181, 1981.
12. Kivalkina V.P.: Apicult. Abstr. 21, 127, 1970.
13. Lee C.S., Frost A.J.: Aust. vet. J. 46, 204, 1970.
14. Lloyd Lindenfelser A.: Am. Bee J. 107, 130, 1967.
15. Meresta L., Meresta T.: Medycyna Wet. 41, 489, 1985.
16. Meresta L., Meresta T.: Bull. vet. Inst. Puławy 24, 21, 1980.
17. Middleton Elliot J.R., Dizwiecki G., Krishnarao Desai: J. Immunol. 127, 545, 1981.
18. Noreros N.L., Opdebeeck J.P.: Vet. Microb. 8, 397, 1983.
19. Ginescu R., Gidoin T., Softa T., Nita S., Hulea S.A.: Stud. Cercet. Biochim. 26, 166, 1983.
20. Prokopovic N.N.: Farm. Zurn. 1, 51, 1960.
21. Rezek J.: Včelarstvi 12, 269, 1973.
22. Sandholm M., Mattila T.: Israel J. vet. Med. 42, 405, 1986.

23. Scheller S., Nolewajka E., Panasiewicz M., Dziekanowska D., Tustanowski J., Siojko A.: *Arzchiv. Forsch.* 27, 15-17, 1977.
24. Stele B.: *Veterinarstvi* 23, 404, 1973.
25. Teterov J. J.: *Veterinarija*, Moskwa 3, 41, 1972.
26. Todorov V., Drenovski S., Vasilev V.: *Farinacija*, Sofia 5, 23, 1958.
27. Wilson C.D., Agger N., Gilbert G.A., Thomasson C.A., Tolling S.T.: *Vet. Rec.* 113, 17, 1986.

Adres autora: dr Ludwik Meresta, ul. Karpińskiego 5 ra 60, 24-100 Puławy

Meresta L., Meresta T., Бурдзинский Е., Хму-
жинский П. — Лечение мастита скота экстрак-
том прополиса

Провели лечение у 146 коров острых воспали-
тельных состояний вымени с применением препа-
рата экстракта прополиса. На 146 случаев масти-
та излечили 125 т.е. 86,6% общего числа леченных.
Полное излечение получили: в 100% при инфекции
Candida albicans, 85% — на фоне *E. coli*, 91% ин-

фекций на фоне *Staphylococcus* и 84,3% инфекций
Streptococcus sp.

Показали также, что прополис является высоко-
эффективным препаратом в лечении инфекции вы-
мени на фоне антибиотикоустойчивых микроорга-
низмов.

Meresta L., Meresta T., Burdziński J., Chmurzyński P.
— Treatment of mastitis in cows using an propolis
extract

Acute mastitis was treated in 146 cows using an
propolis extract. A complete healing was noted in 125
(86.6%) of cows. Full recovery was noted in 100%
of cases caused by *Candida albicans* infestation, 85%
caused by *Escherichia coli*, 91% caused by staphylo-
cocci and 84.3% caused by streptococci. It was also
noted that propolis appeared to be very effective in
the therapy of mastitis caused by microorganisms re-
sistant to antibiotics.

TERESA PIETRASZEK, ANNA PARFIENIUK*

Nowotwory psów w materiale diagnostycznym ZHW w Białymstoku

Wojewódzka Specjalistyczna Lecznica dla Zwierząt ul. Zwycięstwa 26, 15-703 Białystok
* Zakład Anatomii Patologicznej A ul. Podedwornego 3, 15-269 Białystok

Z czterech gatunków zwierząt (koń, krowa, kot, pies) żyjących na codzień w łączności z człowiekiem, najczęstszym obiektem działalności weterynaryjnej w sensie onkologicznym jest pies. Dane literaturowe zarówno weterynaryjne, jak i z zakresu medycyny ludzkiej skłaniają ku poglądom, że patogenezą i etiologią nowotworów jest bardzo podobna u ludzi, jak i u zwierząt. W związku z tym nabiera dużego znaczenia bliższe poznanie schorzeń nowotworowych u zwierząt. Pies stanowi dobry materiał porównawczy dla onkologii ludzkiej ze względu na to, że przebywa w tych samych warunkach klimatycznych co człowiek, podlega tym samym czynnikom fizycznym, chemicznym i mikrobiologicznym oraz odżywia się nieomal tym samym pokarmem.

Wydaje się, że Białystok jest dobrym miejscem do badań nad nowotworami, ponieważ z jednej strony jest to miasto o intensywnie rozwijającym się w ostatnich latach przemyśle i szybko wzrastającej liczbie mieszkańców, a z drugiej strony posiada jeszcze wiele miejsc, gdzie presja człowieka jest mniejsza niż na terenach większych aglomeracji miejskich (np. Katowice, Gdańsk, Warszawa, Wrocław). Porównanie przedstawionego w niniejszej pracy materiału z analogicznymi wynikami innych okręgów być może pozwoliłoby na wyciągnięcie odpowiednich wniosków, mając na uwadze czynniki środowiskowe.

Celem pracy było określenie występowania i rozprzestrzeniania się chorób nowotworowych psów na terenie Białegostoku oraz porównanie wyników badań z innymi regionami.

Materiał i metody

Opracowanie oparto na materiale biopsyjnym i sekcyjnym nadsyłanym przez Wojewódzką Specjalistyczną Lecznicę dla Zwierząt do ZHW w Białymstoku, obejmującym 70 przypadków nowotworów samoistnych stwierdzonych u psów w okresie od 1.01.1981 do 21.12.1987 r. Były to psy z terenu miasta i okolic Białegostoku różnej rasy, płci, kondycji i wieku. Dane opracowano na podstawie wywiadów, badania klinicznego, rozpoznania histopatologicznego, leczenia operacyjnego i kontroli zdrowia po zabiegu operacyjnym.

Wycinki guzów pobranych operacyjnie utrwalano w formalinie, zatapiano w parafinie, barwiono różnymi metodami, zależnie od potrzeb diagnostycznych. Zebrany materiał został poddany analizie pod względem: wieku i płci nosicieli nowotworów oraz rozmieszczenia i złośliwości guzów. Częstość występowania nowotworów u psów nie rozpatrywano w zależności od rasy. Wydaje się, iż duża liczba przedstawicieli danej rasy na terenie miasta i w związku z tym większa liczba doprowadzonych psów tych do lecznicy w celu przeprowadzenia badań może być niecelowym błędem pracy. W pracy nie uwzględniono białaczek, które u zwierząt stanowią oddzielne zagadnienie.

Wyniki i omówienie

W tab. 1 dokonano podziału nowotworów zależnie od umiejscowienia w tkankach i ich właściwości biologicznych wg Groniowskiego i Krusia (1).

W badanym materiale przeważały nowotwory złośliwe, które stanowiły 51,4% wszystkich stwierdzonych zmian nowotworowych. Nowotwory łagodne stanowiły 40%, a miejscowo złośliwe — 8,6%. Najczęstszym miejscem powsta-